

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 5 april 2022

Mål nr

B 4450-21

PARTER

Klagande

Daniel Constantin, 19930761-2912

Medborgare i Rumänien

Frihetsberövande: Häktad i sin frånvaro

Ombud och offentlig försvarare: Advokat Hans Dahlström

Swedbergs Advokatbyrå HB

Viktorlagatan 16

411 25 Göteborg

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt rån m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2021-06-18 i mål B 3065-21

Hovrättens dom

se Bilaga

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom i frågan om påföljd och återlämnar i denna del målet till hovrätten för fortsatt behandling.

Daniel Constantin ska vara fortsatt häktad i målet.

Hans Dahlström ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av Daniel Constantin i Högsta domstolen med 77 067 kr. Av beloppet avser 36 031 kr arbete, 25 622 kr utlägg och 15 414 kr mervärdesskatt.

Det ankommer på hovrätten att pröva frågan om skyldighet för Daniel Constantin att till staten återbetala kostnaden för försvaret i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Daniel Constantin har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom eller, i andra hand, lindra påföljden och upphäva utvisningsbeslutet.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 7.

SKÄL

Prejudikatfrågan

1. Prejudikatfrågan är om 34 kap. 2 § brottsbalken ska tillämpas när den brottslighet som prövas är nyupptäckt i förhållande till en dom meddelad i ett annat EU-land. I målet aktualiseras också frågor om ansvaret för att det hämtas in utredning om utländska domar i en sådan situation.

Bakgrund

2. Daniel Constantin åtalades 2021 vid Göteborgs tingsrätt för bl.a. grovt rån avseende en händelse som inträffade 2013. Enligt stämningsansökan hade han begått rån genom att tillsammans och i samförstånd med annan eller andra medelst våld mot en lastbilschaufför stjäla en lastbil som innehöll koppartråd och aluminiumtråd till ett värde av drygt 22 300 euro.

3. Tingsrätten fann att åtalet för grovt rån enligt åklagarens gärningspåstående var styrkt. Straffvärdet ansågs motsvara sju års fängelse. Påföljden bestämdes till fängelse i fyra år och sex månader främst med beaktande av att Daniel Constantin var 19 år när brottet begicks. Han utvisades också ur Sverige.

4. Hovrätten har gjort samma bedömning av frågorna om skuld, påföljd och utvisning och har fastställt tingsrättens domslut.

5. Daniel Constantin avtjänar sedan 2019 ett fängelsestraff i sitt hemland Rumänien. Han var vid tingsrättens och hovrättens prövning tillfälligt överlämnad av rumänska myndigheter för lagföring i Sverige men är numera tillbaka i Rumänien.

6. Hovrätten har konstaterat att Daniel Constantin begick det grova rånet i Sverige före den brottslighet som han är dömd för i Rumänien. Lika med tingsrätten har hovrätten dock ansett att det inte funnits stöd för att, med tillämpning av 34 kap. 2 § brottsbalken, beakta denna brottslighet.

Prövningstillståndet

7. Högsta domstolen har beviljat prövningstillstånd i fråga om påföljd. Det har skett med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit utrett avseende det faktiska händelseförloppet och i fråga om uppsåt.

Ny påföljdsbestämning efter tidigare dom

8. Om den som har dömts till fängelse har begått ett annat brott före domen (nyupptäckt brott) ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten (se 34 kap. 1 § brottsbalken).

9. När rätten dömer till en ny påföljd för ett nyupptäckt brott, ska den iaktta att påföljderna tillsammans inte överstiger vad som skulle ha dömts ut för den samlade brottsligheten. Rätten får då döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. (Se 34 kap. 2 §.) Bestämmelserna ger uttryck för att straffmätningen ska göras på samma sätt som vid flerfaldig brottslighet och att asperationsprincipen ska tillämpas när straffet bestäms för ett nyupptäckt brott (jfr ”GPS-puckarna” NJA 2020 s. 703, främst p. 24–27).

10. Domstolen ska alltså ta hänsyn till vad straffets längd skulle ha blivit om domstolen haft att på en gång och med tillämpning av 29 kap. 1 § bestämma straffet för både det brott som prövas i det aktuella målet och de brott som den tilltalade har dömts för i den eller de tidigare domar som ska beaktas. Det innebär att ett straff som döms ut med tillämpning av 34 kap. 2 §

normalt blir lindrigare än vad det skulle ha blivit om den bestämmelsen inte hade varit tillämplig.

11. Bestämmelserna i 34 kap. ändrades 2016. De innebär att det ska göras en principiell skillnad mellan ett brott begånget före en tidigare dom (nyupptäckt brott), och ett brott begånget efter en tidigare dom men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört (nytt brott). Gemensam straffmätning ska tillämpas bara vid nyupptäckta brott.

12. Den bestämmelse som reglerade bl.a. straffmätning vid nyupptäckt brottslighet fanns före 2016 års lagändring i 34 kap. 3 § andra stycket. Även om den bestämmelsen hade en annan utformning och avgränsning gav den uttryck för samma grundprincip som nuvarande 34 kap. 2 §; utgångspunkten för straffmätningen vid ett nyupptäckt brott ska vara den samlade brottslighetens straffvärde. Den nuvarande lydelsen av 34 kap. 2 § kan därför tillämpas i målet även om det aktuella brottet har begåtts innan den paragrafen trädde i kraft.

Beaktanderambeslutet

Rambeslutets innehåll

13. En minimiskyldighet för medlemsstaterna att beakta fällande domar i en annan medlemsstat framgår av det s.k. beaktanderambeslutet¹. Syftet med rambeslutet är att fastställa villkoren för när en tidigare fällande brottmålsdom i en medlemsstat mot en person, men på andra grunder, ska beaktas vid ett brottmålsförfarande mot samma person i en annan medlemsstat. Det bör så långt som möjligt undvikas att den berörda personen behandlas mindre

¹ Rådets rambeslut 2008/675/RIF av den 24 juli 2008 om beaktande av fällande domar avkunnade i Europeiska unionens medlemsstater vid ett nytt brottmålsförfarande i en medlemsstat.

gynnsamt än om den tidigare fällande domen hade varit en inhemsk dom. (Se artikel 1, jfr beaktandesatserna 3 och 8.)

14. Varje medlemsstat ska säkerställa att man vid ett brottmål mot en person beaktar tidigare fällande domar, som har avkunnats mot samma person på andra grunder i en annan medlemsstat, om vilka uppgifter har erhållits enligt tillämpliga instrument om ömsesidig rättslig hjälp eller om utbyte av information som hämtats från kriminalregister. Skyldigheten gäller i den utsträckning som tidigare inhemska fällande domar beaktas. Det innebär att en utländsk dom ska tillerkännas likvärdig rättslig verkan med en inhemsk dom i enlighet med nationell lagstiftning (artikel 3.1). Åtagandet gäller under förundersökningen, i samband med lagföringen och vid verkställigheten av en dom (artikel 3.2)

15. Att tidigare fällande domar från andra medlemsstater beaktas, får dock inte innebära att den medlemsstat som genomför det nya förfarandet inkräktar på tidigare fällande domar eller beslut om deras verkställighet, återkallar dem eller tar upp dem till omprövning (artikel 3.3). Rambeslutet ska inte heller tillämpas om den tidigare domen är inhemsk och om beaktandet av den skulle innebära att man inkräktar på en tidigare utländsk dom eller ett utländskt beslut om en sådan doms verkställighet, återkallar en utländsk dom eller tar upp den till omprövning (artikel 3.4).

16. Åtagandet enligt punkterna 3.1 och 3.2 får inte leda till att domstolen, vid bl.a. nyupptäckt brottslighet, begränsas när påföljden ska bestämmas. I sådana fall ska dock medlemsstaterna se till att domstolarna på annat sätt kan beakta tidigare fällande domar som har utdömts av andra medlemsstater. (Se artikel 3.5.)

Genomförandet av rambeslutet i svensk rätt

17. Rambeslut måste genomföras av medlemsstaterna. Ett rambeslut är bindande för staterna när det gäller det resultat som ska uppnås, men de nationella myndigheterna kan själva välja på vilket sätt de vill genomföra beslutet. Nationella domstolar är skyldiga att tolka den nationella rätten mot bakgrund av rambeslutets ordalydelse och syfte för att uppnå det avsedda resultatet. (Jfr Pupino, C-105/03, EU:C:2005:386, p. 31 ff.)

18. I samband med antagandet av rambeslutet gjordes bedömningen att det inte var nödvändigt med lagstiftningsåtgärder för att uppfylla kraven i rambeslutet. Det konstaterades att svensk lagstiftning innehåller många möjligheter att beakta tidigare fällande domar och att varken lagtext, förarbeten eller rättspraxis hindrar att utländska avgöranden beaktas. (Jfr Justitiedepartementets promemoria Ju2008/1389/L5, 2008-01-21.) I Sveriges underrättelse till rådets generalsekretariat och kommissionen om genomförandet av rambeslutet angavs beträffande 34 kap. brottsbalken endast att tillämpligheten av rambeslutet vid situationer som regleras i det kapitlet begränsas genom artikel 3.3–3.5 i rambeslutet (jfr Justitiedepartementets underrättelse, Ju2011/476, 2011-05-05).

19. När bestämmelserna i 34 kap. brottsbalken ändrades (se p. 11) behandlades frågan om beaktanderambeslutet kortfattat. I förarbetena uttalas att det följer av rambeslutet att utländska domar i vissa fall ska beaktas vid tillämpningen av 34 kap. brottsbalken (se prop. 2015/16:151 s. 29).

Utländska avgöranden ska beaktas när 34 kap. 2 § brottsbalken tillämpas

20. Rambeslutet innebär enligt ordalydelsen en skyldighet att beakta avgöranden som har meddelats i ett annat EU-land på samma sätt som svenska avgöranden. Det ska kunna ske under såväl lagföringen som under verkställigheten av en påföljd och ska kunna leda till både lindrigare och

strängare ingripanden. Artiklarna 3.3–3.5 i rambeslutet ger inte möjlighet att undanta 34 kap. 2 § brottsbalken från rambeslutets tillämpningsområde.

21. Såväl rambeslutets ordalydelse som dess syfte talar alltså för att utländska domar ska beaktas vid tillämpningen av 34 kap. 2 §. En sådan tolkning ligger också i linje med principen om ömsesidigt förtroende mellan EU-länderna och grundtanken att andra unionsmedborgare inte ska särbehandlas jämfört med ett lands egna medborgare. De synpunkter som framförts i den juridiska litteraturen stöder också slutsatsen att utländska avgöranden ska beaktas vid tillämpningen av 34 kap. 2 § (jfr Martin Borgeke och Mikael Forsgren, Att bestämma påföljd för brott, 4 uppl., 2021, s. 629 ff. samt Ulf Wallentheim och Joakim Zetterstedt, Europeiska unionens straffrätt i allmän domstol (I), SvJT 2021 s. 119 ff.).

22. Det står således klart att rambeslutet ska tillämpas och att utländska avgöranden ska tillmätas betydelse vid prövning av ett nyupptäckt brott. Det innebär, enligt ordalydelsen i 34 kap. 2 § brottsbalken, att straffet ska bestämmas med utgångspunkt i den samlade brottslighetens straffvärde.

23. Medlemsstaternas strafflagstiftningar skiljer sig emellertid åt på många sätt, exempelvis när det gäller vilka straff som kan dömas ut, hur straffmätningen görs och hur straffet verkställs. Många gånger är det inte möjligt att utgå från den samlade brottslighetens straffvärde. Mot den bakgrunden är det inte möjligt att tillämpa 34 kap. 2 § strikt efter ordalydelsen.

24. Prövningen måste i stället ta sin utgångspunkt i den princip som kommer till uttryck i paragrafen, asperationsprincipen. Den principen kan i praktiken sägas innebära att straffet för den samlade brottsligheten bestäms till ett lindrigare straff än vad som skulle ha blivit resultatet om straffvärdena för respektive brott hade kumulerats.

25. Utgångspunkten för prövningen måste vara omständigheterna i det enskilda fallet och det är inte möjligt att anvisa någon enhetlig modell för bedömningen. Normalt bör tillämpningen leda till en viss strafflindring. Det kan dock förekomma att straffmätningen inte påverkas, även om det är fråga om ett nyupptäckt brott. Det gäller t.ex. i en situation när det nyupptäckta brottet har ett mycket högt straffvärde och den tidigare domen avser lagföring för brott på bötesnivå eller annars med lågt straffvärde.

Utredning om utländska avgöranden

Utbyte av uppgifter i kriminalregister

26. Inom EU har det byggts upp ett system för utbyte av uppgifter ur kriminalregister (Ecris). Varje medlemsstat som meddelar en dom mot en medborgare i en annan medlemsstat ska informera medborgarstaten om domen. Medborgarstaten ska lagra informationen. Det innebär att varje medlemsstat ska ha uppgifter om samtliga domar som har meddelats inom EU mot de egna medborgarna. Medlemsstaterna har sedan möjlighet att via centralmyndigheter begära ut uppgifter ur varandras kriminalregister i enskilda fall.² Vidare har ett datoriserat system för utbyte av uppgifterna mellan staterna byggts upp.³

27. Uppgifter ur Ecris får i Sverige begäras av myndigheter som har rätt att få uppgifter ur belastningsregistret, exempelvis polis, åklagare och domstolar. En begäran om att inhämta uppgifter ska göras till Polismyndigheten, som förmedlar begäran till berörd stat och återrappporterar svaret till den svenska myndigheten eller domstolen.

² Se rådets rambeslut 2009/315/RIF av den 26 februari 2009 om organisationen av medlemsstaternas utbyte av uppgifter ur kriminalregistret och uppgifternas innehåll.

³ Se rådets beslut 2009/316/RIF av den 6 april 2009 om inrättande av det europeiska informationssystemet för utbyte av uppgifter ur kriminalregister (Ecris) i enlighet med artikel 11 i rambeslut 2009/315/RIF.

28. EU-domstolen har uttalat att beaktanderambeslutet och rambeslutet om utbyte av uppgifter ur kriminalregister är ouplösligt förbundna med varandra och att det är viktigt att medlemsstaterna samarbetar med omsorg även när det gäller utbyte av uppgifter om fällande domar för att undvika att mål avgörs utan att tidigare utländska domar beaktas. Domstolen har vidare uttalat att nationella förfaranden som underminerar informationsutbytet strider mot båda rambesluten. (Jfr Lada, C-390/16, EU:C:2018:532, p. 47.)

Inhämtande av domar och annan utredning

29. Utländska domar och annan utredning som gäller ett utländskt straffrättsligt förfarande kan inhämtas enligt lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål. Såväl åklagare som domstolar kan ansöka om rättslig hjälp enligt lagen. (Se 2 och 7 §§.)

30. Lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder ger också möjlighet att inhämta utredning från andra medlemsländer inom EU. Den lagen innehåller bestämmelser för genomförandet av ett EU-direktiv⁴ som syftar till att skapa en samlad och mer effektiv reglering för bevisinhämtning inom EU. Utredningsordern har ett övergripande tillämpningsområde och bör kunna tillämpas på alla utredningsåtgärder som syftar till bevisinhämtning (jfr beaktandesats 8 i direktivet). En domstol får utfärda en europeisk utredningsorder för en utredningsåtgärd som avser eller motsvarar bevisupptagning vid domstol, vissa förhör och tillfälligt överförande av en frihetsberövad person. I övriga fall är det åklagaren som får utfärda en utredningsorder. (Se 1 kap. 4 § samt 2 kap. 1 och 2 §§.)

⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/41/EU av den 3 april 2014 om en europeisk utredningsorder på det straffrättsliga området.

Slutsatser om inhämtande av utredning

31. Beaktanderambeslutet förutsätter att information inhämtas enligt tillämpliga instrument om utbyte av uppgifter från kriminalregister eller om ömsesidig rättslig hjälp. Det får också anses vara en skyldighet att om möjligt inhämta tillräckligt underlag för att kunna tillämpa beaktanderambeslutet.
32. Rätten har ansvar för att den utredning som krävs finns tillgänglig. Fastän domstolen har ansvar för utredningen kan det i många fall ankomma också på parterna att uppmärksamma rätten på sådana förhållanden som kan ha betydelse. Även åklagaren och den tilltalade har alltså ett ansvar för att rättens beslutsunderlag är tillräckligt när frågor som gäller påföljdsbestämningen ska avgöras. (Jfr ”Flyktingpojken’s ålder” NJA 2016 s. 719 p. 16–18.)
33. För att kunna bedöma om ett brottmålsförfarande aktualiserar en tillämpning av beaktanderambeslutet krävs det normalt att ett kriminalregisterutdrag hämtas in från det EU-land där den misstänkte är medborgare. Ett sådant utdrag bör som utgångspunkt hämtas in på ett tidigt stadium under förundersökningen. Det framstår därför som enklast att polismyndigheten eller åklagaren inhämtar utdraget, även om domstolen har det slutliga ansvaret för att det finns ett tillräckligt beslutsunderlag.
34. I många fall torde uppgifterna i kriminalregisterutdraget vara tillräckliga för att tillämpa beaktanderambeslutet. I vissa fall krävs det dock ytterligare utredning. Frågan om behovet av ytterligare utredning måste bedömas från fall till fall. Den bedömningen påverkas bl.a. av vilken typ av brott som den tilltalade tidigare har begått och på vilket sätt den brottsligheten kan få betydelse i det svenska förfarandet, exempelvis om det är fråga om ny eller nyupptäckt brottslighet. Om det krävs ytterligare utredning, exempelvis relevanta domar, får utredningen hämtas in enligt tillämpliga regler om ömsesidig rättslig hjälp (jfr p. 29 och 30).

Bedömningen i detta fall

35. Daniel Constantin avtjänar ett fängelsestraff på åtta år och en månad i Rumänien enligt en rumänsk dom som meddelades av Slobozia tingsrätt den 5 februari 2018.

36. Han har vidare, i enlighet med hovrättens dom, gjort sig skyldig till ett grovt rån 2013 (8 kap. 6 § i dess lydelse före den 1 juli 2016). Rånet begicks innan den rumänska domen meddelades och utgör ett nyupptäckt brott i förhållande till den domen. Den påföljd som ska dömas ut ska alltså bestämmas med tillämpning av 34 kap. 2 § brottsbalken.

37. Den rumänska tingsrättsdomen överklagades och appellationsdomstolens dom finns tillgänglig i detta mål. Av den domen framgår att Daniel Constantin i det målet dömdes för två fall av våldtäkt och att straffet för dessa brott bestämdes till fängelse i fem år och fyra månader. Vidare framgår att en strafftid på två år och nio månader, som avser en dom från 2013, har lagts till straffet för de två våldtäkterna. Straffet i appellationsdomstolen har därmed bestämts till fängelse i åtta år och en månad.

38. Något kriminalregisterutdrag från Rumänien finns dock inte tillgängligt i målet. Dessutom är informationen om den rumänska domen från 2013 ofullständig.

39. Det finns därmed inte tillräckligt underlag för att bestämma påföljden för det brott som Daniel Constantin nu ska dömas för. Det bör vara en uppgift för hovrätten att hämta in den utredning som behövs. Frågan om påföljd bör därför tas upp på nytt i hovrätten.

40. Hovrättens dom ska därför undanröjas i den del som omfattas av Högsta domstolens prövningstillstånd, dvs. påföljdsfrågan, och målet ska lämnas åter till hovrätten för fortsatt behandling i denna del.

Övriga frågor

41. Det finns fortfarande skäl för att Daniel Constantin ska vara häktad i målet.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre, Agneta Bäcklund (referent), Stefan Johansson och Johan Danelius
Föredragande har varit justitiesekreteraren Charlotte Hellner Kirstein